

СТВОРЕННЯ ВИДОВОГО ВИЩОГО ВІЙСЬКОВОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ З ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ ТАКТИЧНОГО РІВНЯ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ДОСВІД

© Фуртес О.О., 2006

Розглянуто створення видових вищих військових навчальних закладів з підготовки військових фахівців тактичного рівня з моменту набуття Україною незалежності у 1991 році по 2006 рік, а також перспективи їх розвитку. Проаналізовані фактори, що вплинули на формування сучасної структури видових вищих військових навчальних закладів Збройних сил незалежної України.

A question is exposed of creation of specific higher soldiery educational establishments from preparation of soldiery specialists of tactical level from the moment of acquisition by Ukraine independence in 1991 on a 2006 year, and also prospects of their development. Analysed factors, that affected forming of modern structure of specific higher soldiery educational establishments of Military Powers of independent Ukraine.

Розпад світової системи соціалізму на початку 90-х років істотно змінив геополітичне та військово-політичне становище в світі. Україна виявилася одним із регіонів, де були розташовані найпідготовленіші й найоснащеніші війська колишнього СРСР та військові матеріально-технічні ресурси: три військових округи (Київський, Одеський і Прикарпатський), Ракетна армія, Чорноморський флот, значна мережа військових навчальних закладів (34 вищі військові навчальних заклади (ВВНЗ) і військові училища), стратегічна і тактична ядерна зброя [1].

Радянська система військової освіти (СВО) передбачала підготовку вузькопрофільних спеціалістів. Окремо навчалися офіцери-танкісти, офіцери-артилеристи, офіцери-піхотинці, офіцери-льотчики, офіцери-авіаційні техніки і інженери, офіцери-моряки, офіцери-морські інженери тощо.

Сучасна реальність бойових дій диктує інший підхід до підготовки військових фахівців, особливо командного складу. Сьогодні потрібен “універсальний солдат” (як і “універсальний льотчик” чи “універсальний моряк”). До того ж нестача фінансових та економічних ресурсів внаслідок економічної та соціально-політичної кризи, яка охопила Україну на початку 90-х років ХХ ст. і необхідність різкого скорочення громіздкої військової структури, нагально вимагали і реформування системи військової освіти, оптимізації її навчальних закладів, одним з напрямків якої було створення видових ВВНЗ.

Створення видових ВВНЗ у Збройних силах України (ЗСУ) є ще малодослідженим у сучасній історіографії. Джерельну базу напрямку дослідження становлять переважно періодичні видання й окремі статті науковців та викладачів ВВНЗ. Найґрунтовніше проблема розглядається в монографії М.І. Нещадима “Військова освіта України: історія, теорія, методологія, практика” [1]. Мета автора цієї статті – висвітлити історію створення видових вищих військових навчальних закладів з підготовки військових фахівців тактичного рівня для Збройних сил незалежної України, оцінити їх сучасний стан та перспективи розвитку.

Вперше офіційно поняття “видовий вищий військовий навчальний заклад” у національній практиці з’являється в 1992 році, коли відповідно до наказу Міністра оборони України від 25 липня № 133 “Про реформування військової освіти в Україні” [2] начальнику Управління військової освіти було поставлено завдання розпочати формування Академії ЗС України, трьох міжвидових та п’яти видових ВВНЗ. При цьому дослідження доступних джерел показує, що ідея ця з’явилася

наприкінці 1991 року в Концепції системи військової освіти у Збройних силах України [3], розробленої під керівництвом першого начальника Управління військової освіти генерал-майора Ю. Прокоф'єва. Вона спиралася на досвід військової освіти у США, де основою підготовки військових фахівців є три основні училища (через високий рівень підготовки їх частіше називають академіями) щодо підготовки офіцерів: у Вест-Пойнті (штат Нью-Йорк) – для сухопутних військ, у Колорадо-Спрінгсі (штат Колорадо) – для військово-повітряних сил, в Анаполісі (штат Мериленд) – для військово-морських сил. Трохи пізніше це знайшло відображення у Постанові Кабінету Міністрів України від 19 серпня 1992 року № 490 “Про реформу системи військової освіти” [4], яка передбачала створення 9 ВВНЗ, зокрема 5 видових: Київського інституту Сухопутних військ, Одеського інституту Сухопутних військ, Харківського інституту льотчиків Військово-Повітряних сил, Київського інституту Військово-Повітряних сил, Севастопольського військово-морського інституту.

На той час згідно з Законом України “Про Збройні Сили України” [5] ЗС України склалися з чотирьох видів: Сухопутних військ (СВ), Військово-Повітряних сил (ВПС), Військ Протиповітряної оборони (ППО) та Військово-Морських сил (ВМС). Видові ВВНЗ для СВ, ВПС та ВМС вже було названо, а для військ ППО фахівців повинні були готувати у Харківському військовому університеті, створеному на базі колишньої академії військ ППО ім. маршала М. Говорова і ще декількох військових навчальних закладів. Харківський військовий університет можна визначити як міжвидовий ВВНЗ, оскільки в ньому, крім фахівців для Військ ППО, також готували кадри для військ ППО Сухопутних військ, ракетних військ та артилерії, військ радіаційного, хімічного та біологічного захисту, фахівців з автоматизованих систем управління (АСУ), метрологів для всіх видів ЗС України.

Найменше проблематичною була ситуація з навчальними закладами, де б готували фахівців для Військово-морських сил, оскільки створений у 1993 році Севастопольський військово-морський інститут (СВМІ) – став єдиним видовим ВВНЗ з підготовки офіцерів для Військово-морських сил. Цей видовий ВВНЗ було засновано на базі колишніх Чорноморського вищого військово-морського училища ім. адмірала П.С. Нахімова і Севастопольського вищого військово-морського інженерного училища. Враховуючи те, що й матеріально-навчальна база і професорсько-викладацький склад нового видового ВВНЗ знаходився в одному місці – у Севастополі, а конкурентів не було, цей видовий ВВНЗ найменше перебував під впливом різного роду “боротьби”, щоб довести своє право на існування.

Враховуючи завдання, які покладені на СВМІ, тут були створені: командний факультет (оперативно-тактичний) та три факультети тактичного рівня – озброєння, радіоелектроніки, корабельної енергетики, де здійснюється підготовка офіцерів військового управління, спеціалістів з озброєння, зберігання та експлуатації боєприпасів, радіоелектроніки, АСУ, судноводіння, енергетики та електроенергетики суден, живучості корабля, водолазних та суднопідіймальних робіт за 13 спеціальностями та 26 спеціалізаціями – практично всіма необхідними для ВМС ЗС України [6].

За час існування СВМІ з 1993 року з нього вдалося зробити видовий ВВНЗ із замкнутим циклом підготовки фахівців для ВМС ЗС України. СВМІ є багатoproфільним і багаторівневим вищим навчальним закладом, де готують фахівців за чотирма освітньо-кваліфікаційними рівнями – від магістра до молодшого спеціаліста, що саме і відповідає вимогам сучасності – підготовці військових фахівців для кожного виду Збройних сил України на базі одного профільного видового навчального закладу.

Складніше відбувалася реструктуризація військових навчальних закладів у Військово-повітряних силах ЗС України. Після розпаду СРСР на території України залишилося: два вищі училища льотчиків за профілем винищувачів (Харківське і Чернігівське), Луганське вище військово-повітряне училище штурманів, Харківське вище військово-авіаційне училище радіоелектроніки, Харківське вище військово-авіаційне інженерне училище, Київське вище військово-авіаційно-інженерне училище і Васильківське авіаційно-технічне училище [1].

Постановою Уряду України “Про реформування системи військової освіти” [4] на базі цих 7 військово-навчальних закладів ВПС було створено два видових ВВНЗ ВПС ЗСУ – Київський інститут ВПС, де готували фахівців інженерного і тилового профілю ВПС і Харківський військовий

інститут льотчиків, де готували командно-штабний та штурманський склад ВПС, спеціалістів зв'язку і радіотехнічного забезпечення польотів авіації, фахівців управління повітряним рухом.

Подальше будівництво ЗСУ, що визначалося Державною програмою будівництва і розвитку ЗСУ на період до 2005 року [7], вплинуло на прийняття рішення щодо підготовки фахівців інженерного і тилового профілю ВПС у Харківському військовому інституті льотчиків, а Київський інститут ВПС відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 03.07.2000 року № 1057 [8] ставав базою для створення факультету ВПС Національної академії оборони України. Здавалось, можна було говорити про створення єдиного видового ВВНЗ з підготовки офіцерів тактичного рівня для ВПС ЗСУ, проте вже через місяць приймається Державна програма реформування та розвитку ЗСУ на період до 2005 року [9], що поряд з іншими завданнями передбачала і об'єднання ВПС і військ ППО у один вид ЗСУ – Повітряні сили (ПС) ЗСУ. Відповідно до визначеного завдання розпочалась робота над створенням видового ВВНЗ з підготовки військових фахівців для ПС ЗСУ. Ця діяльність відображена у Постанові КМУ від 10.09.2003 року № 1430 [10], що визначала утворити Харківський університет повітряних сил на базі Харківського військового університету та Харківського інституту ВПС ім. І.Кожедуба. Такий стан справ давав можливість говорити про створення єдиного видового ВВНЗ, в якому готували би офіцерів усіх спеціальностей для нового виду ЗС України – Повітряних сил ЗС України, хоча законодавчо створення ПС ЗСУ було завершено лише в червні 2004 року, коли був прийнятий Закон України від 3 червня 2004 року № 1740-IV [11].

З огляду на військово-політичне становище в світі та соціально-економічний стан нашої держави, українське керівництво дійшло висновку, що утримання Збройних сил у наявних обсягах є для нас недозвальною розкішшю [12]. Природно, що скорочення армії загалом не може не позначитися і на кількості військових навчальних закладів [13], що в підсумку і призвело до створення видових ВВНЗ – по одному на кожний вид ЗС України, де готували б фахівців за всіма необхідними спеціальностями для кожного виду ЗС України.

Стрімкий технологічний прогрес детермінує настільки ж стрімку зміну озброєнь. У такій ситуації робити акцент на освоєнні технічних зразків, які завтра безнадійно застаріють, м'яко кажучи, недалекоглядно. У провідних країнах світу вже дійшли до розуміння того, що майбутньому офіцеру потрібно давати насамперед вищу базову освіту, яка навчає принципів застосування військ і зброї.

Донедавна для потреб винятково Сухопутних військ підготовку офіцерського складу здійснювали Одеський інститут Сухопутних військ (ОІСВ), Сумський інститут артилерії (СІА), Харківський інститут танкових військ (ХІТВ) і Львівський військовий інститут (ЛВІ). На перше червня 2005 року в цих чотирьох ВВНЗ навчалося 3245 курсантів. А загальна чисельність курсантів-сухопутників 2011 року повинна буде скоротитися до 1600–1700 осіб. Уже у вересні 2005 року державне замовлення становило 323 особи, зокрема для танкових військ – 30 осіб.

За цієї чисельності курсантського складу інфраструктуру чотирьох сухопутних ВВНЗ використовували би десь на 15%. Висновок напрошувався сам собою – військові навчальні заклади СВ доцільно звести в один, як це вже зроблено у ВМС і ПС ЗС України.

Необхідність реформування ВВНЗ, що готували офіцерів тактичного рівня для Сухопутних військ, їх оптимізацією та переведення на видове навчання в Міністерстві оборони усвідомили вже давно, і це знайшло своє відображення у Стратегічному оборонному бюлетені [14], де визначалось, що створення єдиного видового ВВНЗ СВ передбачається на базі ОІСВ. Проте в 2005 році, зі зміною політичної влади в країні, ситуація докорінно змінилася.

Керівництво Міністерства оборони прийняло непопулярне рішення. Під керівництвом заступника Міністра оборони було створено комісію, до роботи в якій залучили командувача СВ, керівників провідних департаментів Міністерства оборони та начальників ВВНЗ СВ. Усі чотири начальники сухопутних ВВНЗ брали особисту участь в обговоренні питання. Єдиний видовий ВВНЗ СВ потрібно було розмістити на базі такого військового містечка, яке зможе забезпечити його утримання з найменшими витратами. До того ж площ та будівель такого військового містечка мало вистачати для розміщення всіх необхідних об'єктів матеріально-технічної бази та соціальної інфраструктури.

Місткість СІА виявилася недостатньою навіть для самих військових студентів, а про те, щоб до Сум перевозити матеріально-технічну частину, не йшлося. ОІСВ здатен був розмістити у себе необхідну кількість курсантів і прийняти додаткову матеріально-технічну базу, однак його потенціал виявився надлишковим. Як варіант комісія розглянула можливість створення видового ВВНЗ для СВ на частині ОІСВ, що був створений на базі трьох військових містечок, та спроба “приміряти” видовий ВВНЗ на одне чи два з цих містечок виявилася нереальною.

Військове містечко ХІТВ могло прийняти необхідну кількість курсантів, проте у ХІТВ ніде було розмістити навчально-матеріальну базу під усі напрямки підготовки.

У Львівському військовому інституті існуючі площі готові прийняти не тільки всіх курсантів, а й потрібну кількість предметів навчально-матеріальної частини.

Важливим фактором підготовки фахівців СВ є наявність повноцінного полігону. На полігонах курсант освоює 60 % військово-спеціальних дисциплін [15].

ОІСВ, ХІТВ, СІА мають свої навчальні центри, що знаходяться за 30–40 км від військових містечок. Але, крім того, вони потребують істотного оновлення для якісної підготовки всього спектра сухопутних спеціалістів. З погляду максимальної безпеки ці полігони придатні лише для стрілецької зброї. Для стрільби з гармат чи танків курсантів з Одеси, Харкова і Сум переводили разом із технікою на віддаленіші загальновійськові полігони [16].

ЛВІ має можливість користуватися кращим у ЗС України 232-м загальновійськовим (Яворівським) полігоном. Він може у своїх трьох містечках, які не потребують ремонту, одночасно прийняти тисячу осіб. Масштаби Яворівського полігону дають змогу вести штатні стрільби з усіх систем озброєння Сухопутних військ без будь-якої небезпеки для навкоколишніх населених пунктів. Розміщено цей полігон всього за 45 км від головних корпусів ЛВІ.

Україна взяла курс на інтеграцію з ЄС та НАТО, а це означає, що вітчизняна військова освіта має узгодити свої стандарти із західними – українським ВВНЗ необхідно долучатися до Болонського процесу. У цьому аспекті найактуальнішою є проблема інтеграції військової освіти з цивільною. Найбільше цим шляхом просунувся ЛВІ. Власне цей інститут і виник унаслідок введення Львівського вищого військового училища до складу Національного університету “Львівська політехніка”.

Порівняння всіх параметрів обговорюваних чотирьох сухопутних ВВНЗ засвідчило, що переможцем фіналу з помітним відривом стає Львівський військовий орден Червоної Зірки інститут ім. гетьмана П.Сагайдачного Національного університету “Львівська політехніка”. До такого висновку дійшли відкритим голосуванням на колегії Міністерства оборони.

На підставі колегіально прийнятого Міністерством оборони рішення 25 травня 2005 року було прийнято Постанову Кабінету Міністрів України [17], яка реорганізувала Львівський військовий орден Червоної Зірки інститут ім. гетьмана П. Сагайдачного Національного університету “Львівська політехніка” у Львівський орден Червоної Зірки інститут Сухопутних військ ім. гетьмана П. Сагайдачного Національного університету “Львівська політехніка”.

Керівництво ХІТВ і СІА результати роботи комісії сприйняли адекватно. А от керівництво ОІСВ оголосило війну і своєму міністерству, і Кабміну. У політичному стані було проведено мобілізацію всіх, кого тільки можна було залучити.

У такій складній ситуації керівництво ЛВІ та весь особовий склад докладають максимум зусиль задля того, щоб починаючи з 1 вересня 2006 року провести прийом на навчання до Військового інституту курсантів за всіма спеціальностями (спеціалізаціями) Сухопутних військ Збройних сил України. Наполегливо та якісно здійснюється кропітка робота щодо погодження та затвердження навчально-методичної документації з підготовки фахівців усіх спеціальностей (спеціалізацій) для СВ ЗСУ, закінчення створення навчально-матеріальної бази кафедр аеромобільних військ, ракетних військ і артилерії та ракетно-артилерійського озброєння, дообладнання навчально-матеріальної бази кафедр логістики, вогневої підготовки і озброєння, тактики. Також постійну увагу приділяється питанню створення ад’юнктури, наукового центру бойового застосування Сухопутних військ, отримання комплексу озброєння і техніки для виконання вправ стрільб та занять з тактичної та тактико-спеціальної підготовки, затвердження встановленим порядком штату видового ВВНЗ.

Створення єдиного видового ВВНЗ СВ ЗС України відбувалось найсуперечливіше і найбільчіше. В ньому найяскравіше відбилося діалектичне протиріччя між суб'єктивними (конкретно людськими) і об'єктивними (загальнодержавними) інтересами. Внаслідок багатолітніх пошуків і боротьби в Україні створено єдиний видовий ВВНЗ СВ ЗСУ – Львівський військовий інститут Сухопутних військ ім. гетьмана П.Сагайдачного Національного університету “Львівська політехніка”.

Отже, на сьогодні маємо три офіційно сформовані види ВВНЗ відповідно до трьох видів ЗС України, створення яких стало об'єктивною необхідністю під час реформування і розвитку Збройних сил України. Цей процес був тривалим і суперечливим, залежав від впливу багатьох факторів і передусім економічних, політичних і соціальних. Попереду велика робота керівництва ЗС України і конкретно видових ВВНЗ з удосконалення їхньої навчально-матеріальної бази, оптимізації процесу навчання, підготовки відповідного професорсько-викладацького складу. Це безумовно залежатиме від розвитку та удосконалення самих ЗС України, що своєю чергою залежатиме від розвитку самої держави, яка взяла курс на європейську інтеграцію та вступ до НАТО.

1. Нецадим М.І. *Військова освіта України: історія, теорія, методологія, практика: Монографія.* – К.: Вид.-поліграф. центр “Київський університет”, 2003. – 852 с. 2. *Про реформування системи військової освіти в Україні: Наказ Міністра оборони України від 25 липня 1992 р., № 133* 3. *Про реформу системи військової освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 серпня 1992 р., № 490 // Зібрання постанов Уряду України.* – 1992. – № 10. – С. 50–61. 4. *Реформа військової освіти: концепція, стан, проблеми, перспективи.* – К.: МО України, 1993. – 94 с. 5. *Закон України “Про Збройні Сили України” від 6 грудня 1991 р., № 1934-ХІІ // Відомості Верховної Ради України.* – 1992. – № 9. 6. Колпаков В. СВМІ – інтегрована система підготовки кадрів // *Народна армія.* – 2003. – 7 липня. 7. *Про Державну програму будівництва і розвитку Збройних Сил України на період до 2005 року: Указ Президента України від 20 січня 1997 р., № 40/97.* 8. *Про заходи щодо подальшої оптимізації мережі вищих військових навчальних закладів Міністерства оборони: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 липня 2000 р., №1057 // Офіційний вісник України.* – 2000. – № 27. – С. 48. 9. *Про Державну програму реформування та розвитку Збройних Сил України на період до 2005 р.: Указ Президента України від 28 липня 2000 р., № 927/2000.* 10. *Про утворення Харківського університету Повітряних Сил та Об'єднаного науково-дослідного інституту Збройних Сил: Постанова Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2003 р., № 1430 // Офіційний вісник України.* – 2003. – № 58. – С. 52. 11. *Закон України “Про внесення змін до статті 3 Закону України “Про Збройні Сили України” від 3 червня 2004 р., № 1740-IV // Офіційний вісник України* – 2004. – № 37. – С. 18. 12. Папікян А.Л. *Збройні Сили України: історія і сучасність (частина друга): Навч. посібник.* – Львів: Вид-во Нац. ун-ту “Львівська політехніка”. – 1998. – С. 26–36. 13. Голік М.М. *Система вищої військової освіти України на початку її реформування: досягнення і прорахунки // Зб. наук.-метод. праць. ВВП “ЛП”.* – 1999. – С. 103–123. 14. *Стратегічний оборонний бюлетень України на період до 2015 року.* –К.: Вид-во Верховної Ради України, 2004. – 103 с. 15. Гуцул А. *Сухопутна освіта найбільш стійка ... до змін // Дзеркало тижня.* – 2005. – 17–23 вересня. 16. Корзун О. *Із 2007 року в Україні залишиться лише Львівський військовий інститут Національного університету “Львівська політехніка”, який стане базовим для підготовки офіцерів Сухопутних військ Збройних Сил України // Львівська газета.* – 2005. – 26 травня. 17. *Про заходи щодо оптимізації мережі вищих військових навчальних закладів і військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 травня 2005 р., № 381 // Офіційний вісник України.* – 2005. – № 32. – С. 54–56.